

1-Казус

15 ёшли У. велосипедда кетаётиб, йўлни кесиб ўтаётган В.нинг бошидан мўйнали телпагини юлиб олиб қочди. Буни мотоциклда кетаётган Ф. кўриб қолиб уни ушламоқчи бўлди. У.га етиб онгли равишда мотоцикл билан уриб юборди ва ўртача оғирликда тан жароҳати етказди.

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини, яъни қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш деб квалификация қилди.

Ҳимоячи эса, Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаб, жиноий жавобгар бўлмаслиги лозимлигини таъкидлади.

Мазкур ҳолатга ҳуқуқий баҳо беринг.

Ўзбекистон Республикаси президенти Шавкат Мирзиёевнинг Конституциямизнинг қабул қилинишининг 24-йиллигига бағишланган нутқида “ Биз “Адолат-қонун устуворлиги” деган тамойил асосида жамиятимизда қонунга ҳурмат, ҳуқуқбузарлик ҳолатларига мурасасизлик ҳиссини кучайтиришга қаратилган ишларимизни жадал давом эттирамиз” деб ҳар бир жиноят ва ҳуқуқбузарликка принципиал баҳо берилиши ва адолат тамойили асосида қатъий чора кўриш устувор вазифа бўлиб келмоқда.

Юқоридаги казусдан келиб чиқиб, унда келтирилган ҳолатлар бўйича қайси жиҳатларга эътибор қаратишимиз лозимлигини, қандай саволларга жавоб топишимиз кераклигини аниқлаб олишимиз мақсадга мувофиқ бўлади. Шу сабабли казус юзасидан аниқланиши ва ойдинлик киритилиши лозим бўлган ҳолатлар тартиби қуйидагича:

- **15 ёшли У.нинг содир этган жинояти**
- **Мотоцикл ҳайдовчиси Ф.нинг ҳатти ҳаракати**
- **ЖКнинг 105-моддаси 1-қисми орқали квалификация қилиниши**
- **Ҳимоячи томонидан Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаш**

15 ёшли У. велосипедда кетаётиб, йўлни кесиб ўтаётган В.нинг бошидан мўйнали телпагини юлиб олиб қочди. Бу ерда У.ни очикчасига В.нинг ҳаёт ва соғлиқ учун хавфли бўлмаган ҳаракат ишлатиб бошидан мўйнали телпагини юлиб олиб қочди. Жиноят кодексининг 166-моддаси биринчи қисмидаги талончилик жиноятини содир этди. Лекин жиноятчининг ёши 15 ёш эканлигини ҳисобга олиб Жиноят кодексининг 17-моддаси асосида кўриб чиқамиз.

17-модда. Жисмоний шахсларнинг жавобгарлиги

Жиноят содир этгунга қадар ўн олти ёшга тўлган, ақли расо жисмоний шахслар жавобгарликка тортиладилар.

Жиноят содир этгунга қадар ўн уч ёшга тўлган шахслар жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдирганликлари (97-модданинг иккинчи қисми) учунгина жавобгарликка тортиладилар.

Жиноят содир этгунга қадар ўн тўрт ёшга тўлган шахслар ушбу Кодекс 97-моддасининг биринчи қисми, 98, 104 — 106, 118, 119, 137, 164 — **166**, 169-моддалари, 173-моддасининг иккинчи ва учинчи қисмлари, 220, 222, 247, 252, 263, 267, 271-моддалари, 277-моддасининг иккинчи ва учинчи қисмларида назарда тутилган жиноятлар учун жавобгарликка тортиладилар.

Демак вояга етмаган бола ёши ва ҳатти ҳаракатини талончилик асосида баҳолаб кўрамиз.

166-модда. Талончилик - Талончилик, яъни ўзганинг мулкани очикдан-очик талон-торож қилиш.

Объекти - ўзганинг мол-мулкани муҳофаза қилишга қаратилган иштимой муосабатлар ва шу мулкка бўлган мулк ҳуқуқи.

Предмети- мўйнали телпак.

Объектив томони- ижтимой ҳафли қилмиш, ўзганинг мулкани очикдан очик талон тарож қилиш. Талончилик.

Субъекти- 15 ёшли У. Исмли шахс. ЖК 17-моддасига биноан субъект бўла олади.

Субъектив томони- қасдан ғаразли мақсадда мўйнали телпакни қўлга киритиш.

У.нинг ҳаракатида жиноят содир этишга суиқасд қилиш деб баҳолаймиз.

25-модда. Жиноятга тайёргарлик кўриш ва жиноят содир этишга суиқасд қилиш.

Шахснинг қасдан қилинадиган жиноятни содир этиш ёки яшириш учун шарт-шароит яратувчи қилмиши ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра содир этилиши бошлангунга қадар тўхтатилган бўлса, бундай қилмиш жиноятга тайёргарлик кўриш деб топилади.

Қасддан содир этиладиган жиноят бошланиб, шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмаган бўлса, жиноят содир этишга суиқасд деб топилади.

Ф.нинг ҳаракати сабабли ушбу жиноят тугалланмаганлиги учун жиноят содир этишга суиқасд дейишимиз мумкин.

- **Мотоцикл ҳайдовчиси Ф.нинг ҳатти ҳаракати**

Фикримча ушбу казусда Ф.га кўпроқ баҳо берилиши керак эди. Масалан: олдин ҳам бу иш билан шуғулланганлиги, ёши, жабрланувчи В.нинг танишими йўқми?

Ф.нинг ҳаракатларида зарурий мудофаа деб баҳолашимиз мумкин. Зарурий мудофаа ўзи нима? Жиноят кодексининг **37-моддасига** кўра: Зарурий мудофаа ҳолатида содир этилган, яъни мудофааланувчи ёхуд бошқа кишининг шахси ёки ҳуқуқларини, жамият ёки давлат манфаатларини қонунга хилоф тажовузлардан тажовузчига зарар етказган ҳолда ҳимоя қилиш чоғида қилинган ҳаракат, **агар зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқилмаган бўлса, жиноят деб топилмайди.**

Тажовузнинг хусусияти ва хавфлилиги даражасига бутунлай мувофиқ келмайдиган мудофаа, зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиш деб топилади.

Бошқа шахсларга ёки ҳокимият органларига ёрдам сўраб мурожаат қилиш ёхуд тажовуздан ўзга йўсинда қутулиш имконияти бор-йўқлигидан қатъи назар, зарурий мудофаа ҳуқуқи шахсга тегишлидир.

Зарар етказиш мақсадида қасддан ҳужум қилиш истагини қўзғатиш зарурий мудофаа деб топилмайди.

- **ЖКнинг 105-моддаси 1-қисми орқали квалификация қилиниши**

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини, яъни қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш деб квалификация қилди. Бу ҳолатни таҳлил қилсак. Мотоциклда кетаётган Ф. велосипедда кетаётган У.га етиб онгли равишда мотоцикл билан уриб юборди ва ўртача оғирликда тан жароҳати етказди.

105-модда. Қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш

Содир этилаётган пайтда ҳаёт учун хавфли бўлмаган ва ушбу Кодекснинг 104-моддасида назарда тутилган оқибатларга олиб келмаган, лекин соғлиқнинг узоқ вақт, яъни камида йигирма бир кун, аммо тўрт ойдан кўп бўлмаган даврда ёмонлашувига ёки умумий меҳнат қобилиятининг ўн фоизидан ўттиз уч фоизигача йўқолишига сабаб бўлган қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш.

Объекти – У.нинг соғлиги дахлсизлигини таъминловчи ижтимоий муносабат.

Объектив томони- Баданга ўртача оғир шикаст етказиш. Мотоцикл ёрдамида.

Субъекти- Ф.исмли шахс.

Субъектив томони- Қасдан.

Бунда терговчи субъектив томонининг қўшимча белгисига мотив ва мақсадига этибор бериши керак. Мақсад ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш бўлган. Бу эса ўз навбатида **Жиноят Кодексининг 39-моддаси би билан жиноят деб топилмаслигига асос бўлади.**

- **Ҳимоячи томонидан Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаш**

39-модда. Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказиш.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ҳокимият органларига топшириш мақсадида ушлаш вақтида унга зарар етказиш, агар уни ушлаш учун зарур бўлган чораларнинг чегарасидан четга чиқилмаган бўлса, жиноят деб топилмайди.

Ушлаш воситалари ва усуллари, қилмишнинг ҳамда уни содир этган шахснинг хавфлилиқ даражасига, шунингдек ушлаш шароитига бутунлай мос келмайдиган, ушлаш зарурати тақозо этмаган ҳолда ушланаётган шахсга қасддан зарар етказиш ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиш деб топилади.

Ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш вақтида унга етказилган зарарнинг қонунийлигини баҳолашда, қилмишни содир этган шахснинг ушланишдан қочиш мақсадида қилган ҳаракатлари, ушловчининг кучи ва имкониятлари, руҳий ҳолати ва ушлаш билан боғлиқ бўлган бошқа ҳолатлар ҳисобга олинади.

Махсус ваколатли шахслар билан бир қаторда жабрланувчи ва бошқа фуқаролар ҳам ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш ҳуқуқига эгадирлар.

Бунда химоячи Ф.га ушбу модданинг тўртинчи бандига мувофиқ ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш ҳуқуқига эга эканлигини ва уни ушлаш учун зарур бўлган чораларнинг чегарасидан четга чиқилмаганлигини инобатга олиб жиноят деб топилмайди деган хулосага келган бўлиши мумкин. Аммо Жиноят кодекси 39-модданинг 2,3 бандида кўрсатилган ҳолатларни ҳам инобатга олиш керак, ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш воситаси ва усулига ҳам этибор бериш керак, велосипет ҳаракати, тезлиги, кучи ва 15 ёшли бола томонидан бошқарилаётганини ҳисобга олиб, унга қарши вояга етган шахс, (транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи гувоҳнома 18 ёшдан берилишини инобатга олиб), мотоциклда ҳаракатлангани, унга зарар етказмасдан ушлаш имкони бор бўла туриб уни онгли равишда уриб юборди. Шунинг ўзича бу ҳаракатни ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиш деб топилишига асос бўлиши мумкин. Қолаверса етказилган зарар олди олинган зарардан кўп бўлмаслиги керак, мўйнали телпагнинг баҳоси ўртача бир миллион деб олсак, соғлиқнинг узок вақт, яъни камида йигирма бир кун, аммо тўрт ойдан кўп бўлмаган даврда ёмонлашувига ёки умумий меҳнат қобилиятининг ўн фоизидан ўттиз уч фоизигача йўқолишига сабаб бўлган қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш ҳисобланади. Мўйнали телпаг билан инсон саломатлиги ўртасидаги тафовутнинг ўзича Ф.нинг ҳаракатини Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлашнинг зарур чоралари чегарасидан четга чиққанлигини кўрсатади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2007 йил 27 июндаги 6-сонли «Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарорининг 23-бандида: Судларга тушунтирилсинки, кучли рухий ҳаяжонланиш ҳолатида, зарурий муҳофаа ёки **ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиб, баданга қасддан оғир ёки ўртача оғир шикаст етказиш**, ҳатто ЖК 104-моддаси учинчи қисмида кўрсатилган айбни оғирлаштирувчи белгилар мавжуд бўлган тақдирда ҳам тегишлича ЖК 104, 105-моддаси билан квалификация қилиниши мумкин эмас.

ХУЛОСА.

Вояга етмаган 15 ёшли У. ўзганинг мулкини очикдан-очик талончилик қилиб олиб қочиши яъни ижтимоий хавфли қилмиш содир этгани билан бошқа бир субъект мотоцикл ҳайдовчиси Ф.кўриши ва унга етиб олиши учун онгли равишда мотоцикл орқали уриб юбориши натижасида вояга етмаган шахснинг соғлигига ўртача оғирликдаги шикаст етказилиши Жиноят кодексининг 39-моддаси 2-қисми асосида квалификация қилишимиз мумкин. Мўйнали телпак туфайли инсон соғлигига бўлган ҳаракат қилиб онгли равишда уриб юбориши, 15 ёшли У. содир этган ижтимоий хавфли қилмиш, ушлашда мотоцикл ва велосипед ўзаро кучлари тенг эмаслиги сабабли ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиш деб топилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодекси.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Мирзиёев Шавкат Миромоновичнинг Конституциямизнинг қабул қилинишининг 24-йиллигига бағишланган нутқи.
3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2007 йил 27 июндаги 6-сонли «Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори.

4. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. Рустамбоев М.Х. 2016.
5. Ўзбекистон Республикаси Жиноят Ҳуқуқи Курси. Рустамбоев М.Х. 2018.